

А.М. ФЕДОРИЩЕВА, Л.В. СТРАШИНСЬКА
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В умовах глобалізації уряди індустріальних країн активно втручаються в економіку, у зв'язку з чим особливого значення набуває державна інноваційна політика. Її необхідність обумовлена тим, що для прискорення економічного розвитку слід не просто стимулювати розвиток науки, освіти, техніки, а цілеспрямовано керувати процесом ринкового використання результатів їх діяльності.

Науково-технічна модернізація національної економіки полягає у приведенні її структури у відповідність до вимог інноваційного розвитку. Загальносвітовий економічний прогрес базується на інтенсивному ресурсозберігаючому типі економічного зростання, яке доповнюється соціальною орієнтацією виробництва, екологозахисним його характером. Посилення соціальної орієнтації і результативності економічного зростання може бути забезпечене лише в умовах спрямування інноваційного виробництва на соціальні цілі на базі підвищення наукоємності виробництва. А це вимагає збільшення витрат на науку як виробничий ресурс.

Інтенсивна спрямованість економічного зростання, що доповнюється такими характеристиками, як соціальна орієнтованість, ресурсозбереження, екологічність, наукоємність, синтезується в інноваційній системі економіки. При цій системі наука, нововведення перетворюються в джерело і визначальний фактор економічного зростання. Перехід до такої системи передбачає підвищення ролі науки в розвитку продуктивних сил, реалізації стратегічного курсу на неухильне підвищення наукоємності суспільного виробництва, що вимагає проведення радикальних змін в інвестиційній структурній та науково-технічній політиці. Отже, збільшення вкладень у науку визначатиме справді новий зміст інвестиційної політики.

Слід зазначити, що на теперішній час фінансовий стан підприємств національної економіки продовжує залишатись достатньо складним: застаріле устаткування і технології в найважливіших галузях промисловості, нерозвиненість фондового ринку, недостатня ефективність державної бюджетної, податкової та кредитної політики в інвестиційній сфері, відсутність механізму залучення інвестицій.

Створення корпоративного сектору економіки шляхом корпоратизації та приватизації не сприяло формуванню складу власників, здатних забезпечити надходження необхідних інвестицій для подальшого розвитку підприємств і підвищення ділової активності. На законодавчому рівні не вирішено питання

спрямування частини коштів, одержаних від приватизації, на технічне і технологічне оновлення підприємств. Це негативно вплинуло на їх інвестиційну діяльність. Проблеми залучення інвестицій на підприємства зі значною державною часткою в статутному капіталі вимагають подальшого розвитку законодавчого закріплення та ефективного регулювання на державному рівні.

Форми і види інвестицій у теперішній час регулюються різними законодавчими та нормативними актами, що не тільки спричиняє труднощі з їх використанням, а й знеособлює їх як одне з головних джерел оновлення основного капіталу підприємств. Види інвестицій, форми їх внесення, документальне оформлення інвестиційних договорів, роль і права інвесторів трактуються неоднозначно, що негативно впливає на інвестиційну діяльність.

Слід продовжувати роботу щодо подолання протиріч, які виникли при проведенні економічних реформ в Україні. Мова йде в першу чергу про дуже високу ціну капіталу та інноваційну спрямованість економіки та інвестицій, показником якої є банківська ставка, яка в Україні значно вища, ніж на світових фінансових ринках. Відомо, що при високому банківському відсотку і низькій заробітній платі більшість інноваційних проєктів неефективна, особливо у сфері механізації та автоматизації виробництва, а також ресурсозберігаючих технологій.

Наслідком вітчизняної специфіки у сфері кадрової політики є лібералізація виїзду, що призвела до масового відпливу фахівців. Від цього процесу потерпають як сфера науки, так і вітчизняні підприємства. Це додатково сприяє низькій міжнародній конкурентоспроможності України, браку дієвого міжнародного менеджменту та маркетингу.

Зосередження у багатьох регіонах значної кількості машинобудівних підприємств із застарілою технічною базою об'єктивно обумовили велику потребу в капітальних вкладеннях щодо підтримки або перепрофілювання виробничої діяльності, причому без гарантування отримати швидку віддачу. В умовах ринку це ускладнює залучення приватного капіталу. Держава поки що не має достатньої фінансової бази для інвестування і потрібного впливу на динаміку навіть у перспективі. Тому в теперішній час неможливо за короткий термін забезпечити суттєве покращення інвестиційної діяльності в регіонах, як і активне стимулювання переливу сюди приватного капіталу і його вкладення у створення нових підприємств. Принаймні щодо розробки концепції державної підтримки необхідно проаналізувати ситуацію, яка склалася в регіонах, специфічні властивості функціонування їх підприємств в умовах ринку і виділити ті з них, які об'єктивно не зможуть перебудувати свою виробничу діяльність. За результатами аналізу можуть прийматися рішення щодо інвестиційної підтримки підприємств із першочерговим наданням їм централізованих фінансових ресурсів.

Питанням регулювання інвестиційної діяльності приділяється недостатньо уваги. Причиною тому є зменшення ролі держави як безпосереднього інвестора і недостатній розвиток приватних інвесторів, нових інституціональних структур, формування інвестиційної інфраструктури,

комерційних банків, спеціалізованих кредитно-фінансових інвестиційних інститутів. У зв'язку з недосконалою податковою політикою в сучасних умовах зменшується частка власних коштів промислових підприємств у загальній структурі фінансування інвестиційної діяльності.

Формування інноваційного типу розвитку національної економіки вимагає нових виробничих відносин між суб'єктами економічної діяльності – відносин власності на засоби виробництва і його товарну продукцію. Звідси відносини власності стають суттєвим фактором розвитку продуктивних сил держави та її регіонів.

Розвиток України як держави передбачає реалізацію її стратегічного напрямку – створення національної інноваційної системи, яка б базувалась на інтеграції освіти, науково-технологічної сфери і виробництві високотехнологічної конкурентоспроможної продукції. Одночасно це означає курс на згортання застарілого традиційного виробництва. Власне модернізація економіки має здійснюватися водночас із забезпеченням соціального захисту зайнятих у цих виробництвах.

Таким чином, модернізація національної економіки передбачає етапність, виділення в її межах тактичних і стратегічних завдань. У цьому аспекті критерієм переходу до інноваційного розвитку України є співвідношення темпів зростання виробництва наукоємної продукції та обсягів виробництва сировини, енергоресурсів: перші мають випереджати другі. Іншими словами, питома вага наукоємної продукції у валовому внутрішньому продукті повинна систематично збільшуватись при паралельному скороченні частки сировини, природних матеріалів та палива.

Інноваційно-інвестиційна система розвитку економіки України має спрямовуватися на стимулювання впровадження інновацій у практику господарювання, що потребує переважання 5-го технологічного укладу і переходу на 6-й і приведе до модернізації економіки із заміною основних виробничих засобів на принципово нові технології, які є результатом наукових досліджень і розробок.

Розвиток високотехнологічних промислових виробництв характеризується такими особливостями, як створення інтелектуального капіталу, значними обсягами капітальних вкладень, високими рівнями ризику і конкуренції, значними потенційними можливостями збільшення виробництва продукції, опануванням її ринків збуту.

Державна науково-технічна політика є складовою соціально-економічної політики держави щодо формування умов її ефективного розвитку, визначення цілей, напрямів та форм її здійснення. Науково-технічна діяльність розглядається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій.

Основними цілями державної науково-технічної та інноваційної діяльності є:

– примноження національного багатства на основі використання науково-технічних досягнень;

- створення сприятливих організаційно-економічних та правових умов для ефективного використання науково-технічного потенціалу;
- розвиток пріоритетних напрямів науки і техніки, концентрація ресурсів для їх реалізації;
- розроблення дієвих механізмів інтеграції науки і виробництва;
- налагодження ефективного міжнародного співробітництва у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності.

Форми і методи державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності залежать від рівня науково-технічного потенціалу країни, який охоплює ефективність національних ресурсів, необхідних для здійснення науково-технічної діяльності та використання її результатів.

Складовими науково-технічного потенціалу є наступні: матеріально-технічна база науки, наукові кадри, результати науково-технічної діяльності, організаційно-управлінська структура наукової сфери. Але слід зауважити, що протягом останніх років у науково-технічній діяльності спостерігаються негативні тенденції в усіх підсистемах науково-технічного потенціалу: інноваційній (наукові кадри, дослідницькі розробки), інвестиційній (упровадження і ринкове освоєння нововведень), функціонально-ресурсній (організація, управління, фінансове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення).

Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає правові та організаційно-економічні засади державного регулювання інноваційної діяльності, форми стимулювання. При цьому інноваційна політика визначається як комплекс правових, організаційно-економічних та інших заходів держави, які спрямовані на створення належних умов щодо розвитку інноваційних процесів в економіці, стимулювання впровадження результатів інноваційної діяльності у виробництво.

Державна інноваційна політика здійснюється за наступними стратегічними напрямами:

- сприяння підвищенню рівня інноваційної активності в національній економіці;
- підтримання пріоритетних інновацій – основи технологічних процесів;
- узгодження державної інноваційної політики з ефективною конкуренцією в науково-технічній діяльності;
- захист інтелектуальної власності та інтересів національного інноваційного підприємництва;
- сприяння регіональному, міжрегіональному співробітництву в інноваційній діяльності.

Головною метою державної інноваційної політики є створення належних умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, упровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Держава забезпечує реалізацію стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності через систему загальнодержавних (національних)

програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, збереження навколишнього середовища.

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів і Автономної Республіки Крим; власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; власні чи запозичені, кошти суб'єктів інноваційної діяльності; інвестиції фізичних і юридичних осіб та інші джерела.

Інноваційним підприємством вважається підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більш ніж 70% обсягу його продукції становить інноваційна продукція, яка є результатом виконання інноваційного проекту або вироблюється вперше, є конкурентоспроможною і має вищі техніко-економічні показники. Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

Україна належить до промислово розвинених країн світу – має структурно розгалужений промисловий комплекс. До нього входять базові галузі: чорна та кольорова металургія, хімія і нафтохімія, машино- та приладобудування, легка і переробна промисловість, а також наукоємні високотехнологічні сектори, спроможні забезпечити підвищення ролі України на світовому ринку високотехнологічної продукції. Серед наукоємних галузей промисловості – авіакосмічна, будівельна, виробництво військової техніки, важке і сільськогосподарське машинобудування, верстатобудівельна та інструментальна, електротехнічна та приладобудівна, виробництво засобів зв'язку, інформатики та складної апаратури, медичного устаткування, радіоелектронна, автомобілебудівна та інші.

Модернізація національного господарства, особливо промисловості, полягає у приведенні структури останньої у відповідність до вимог інноваційного розвитку і неухильного підвищення наукоємності суспільного виробництва. А це, у свою чергу, вимагає радикальних змін у науково-технічній політиці, а саме забезпеченні розробки і впровадження нововведень, які представляють науково-технічні досягнення країни. Вони підвищують конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках, насичують внутрішній ринок товарами і послугами, розширюють сферу зайнятості населення. У регіональному вимірі впровадження нововведень позначається на рівні використання всіх видів ресурсів, акумулюванні науково-технічного потенціалу. Взаємодія всіх гілок влади – центрів і регіонів – забезпечує перехід підприємств на інноваційний шлях розвитку. Технічні знання, нові технології і продукти, які вироблюються новими організаційними формами виробництва, сприятимуть економічному зростанню держави.

Література

1. *Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення: монографія / [Амоша О.І., Антонюк В.П., Землянкін А.І. та ін.] – Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості, 2007. – 328 с.*
2. *Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.*

3. Горник В.Г. *Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості* / В.Г. Горник, Н.В. Дацій. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 200 с.

4. Дорогунцов С.І. *Інвестиційне забезпечення відтворення основного капіталу в регіонах України* / С.І. Дорогунцов, А.М. Федорищева // *Регіональна економіка*. – 2004. – № 3. – С. 159–171.

УДК 504.03

А.В. ЧЕРНЯХІВСЬКА

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Як зазначається у Концепції стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 р., сьогодні єдиним нормативно-правовим актом, що визначає екологічну політику і стратегію держави, є постанова Верховної Ради України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" [1]. Багато положень цього документа не втратило своєї актуальності, однак у цілому він уже не відповідає вимогам сьогодення, оскільки за період, який минув з 1998 року, відбулися значні події на міжнародному рівні, що визначили подальший розвиток екологічних стратегій, а в Україні – суттєві зрушення в напрямі посилення економічної діяльності. Питання приведення основних цілей та завдань екологічної політики до вимог сьогодення є актуальними та потребують пошуку нових підходів, адаптації міжнародних обов'язків України тощо.

Дослідження екологічної політики досить розвинуті в Україні та представлені широким спектром праць з питань міжнародної (Ю. Туниця, Б. Данилишин), державної (М. Долішній, М. Хвесик), регіональної (З. Герасимчук, В. Кравців) складових політики, теоретико-методологічних (В. Сахаєв, Ю. Стадницький) та практичних (А. Качинський, Т. Галушкіна) аспектів, з позицій політичної складової (В. Геєць, Є. Хлобистов) або безпеки держави (Я. Жаліло, А. Сухоруков), а також прикладних питань (С. Шемшученко, О. Теліженко) тощо. Проте питання імплементації стратегічної екологічної оцінки до сучасної екологічної політики вивченні недостатньо.

Метою статті є визначення місця і значення стратегічної екологічної оцінки в рамках сучасної екологічної політики.

Екологічна політика – це свідомо та організована регулююча діяльність, за допомогою якої та за посередництвом держави і громадських чи політичних організацій регулюється ставлення суспільства до природи з метою захисту і розвитку довкілля [2, с. 798].

Згідно з концепцією екологічної політики [3, с. 170], її метою є